

ОЦІНЮВАННЯ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

О.А. Круглова, С.О. Козуб

Визначено суть і елементний склад системи планування діяльності торговельного підприємства. Наведено методичний підхід до оцінювання системи планування торговельного підприємства, який базується на коефіцієнтах рангової кореляції Спірмена та Кендала, розрахованих із використанням інструментарію збалансованої системи показників.

Ключові слова: планування, система планування, результативність, оцінювання, торговельне підприємство.

ОЦЕНИВАНИЕ СИСТЕМЫ ПЛАНИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТОРГОВОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Е.А. Круглова, С.А. Козуб

Определена суть и элементный состав системы планирования деятельности предприятия. Представлен методический подход к оценке системы планирования торгового предприятия, базирующийся на коэффициентах ранговой корреляции Спирмена и Кендалла, рассчитанных с использованием инструментария сбалансированной системы показателей.

Ключевые слова: планирование, система планирования, результативность, оценивание, торговое предприятие.

ASSESSMENT OF THE ACTIVITY PLANNING SYSTEM AT A TRADING ENTERPRISE

O. Kruhlova, S. Kozub

The problems of assessment of the planning system of a trading enterprise are considered. The essence and composition of the enterprise activity planning system are also determined. It is noted that planning is a multi-stage process, including the stages of development, execution and control of forecasting results, perspective, current and operational planning; it is implemented under a specific system, which is represented by the subject, object and planning tools. Emphasis is placed on the target nature of the planning system. The content of the effectiveness of planning the activities of a commercial enterprise is disclosed. The methodical approach to assessment of the planning system at the trading enterprise which is based on a calculation of the coefficient of efficiency formed on the basis of

Kendall's Tau and Spearman's rank correlation indicators is resulted. The assessment, built on deviations, characterizes the quality of planned work. The assessment, based on inversions, determines the structural dynamics of the final results of planning the activities of a trading enterprise. The necessity of organizing a monitoring of the implementation of planned tasks is noted, which ensures their timely adjustment and the formation of a portfolio of measures to adapt the internal environment of the trading company to external changes. To determine the effectiveness of the use of indicators in accordance with the model of dynamic standards of the trading company in terms of financial and customer prospects, as well as the prospects of internal business processes, training and development of a strategic map of a balanced scorecard. Attention is focused on the feasibility of using relative and performance indicators, which will ensure the comparability of various indicators. The hierarchical structuring of indicators taking into account the organizational levels of management of a trading enterprise is given. To assess the effectiveness of planning at the level of a trading enterprise, the use of indicators of the dynamics of economic value added, gross profit, turnover, operating costs, innovation resources is justified. To assess the effectiveness of planning at the level of the business unit within the trading enterprise, the use of indicators of the dynamics of profit from operating activities, turnover, operating costs and labor costs of employees of the unit is justified.

Keywords: *planning, planning system, efficiency, assessment, trading enterprise.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток підприємств торгівлі в Україні впродовж січня-квітня 2020 р. характеризується нестабільністю результатів діяльності. Обсяг роздрібної торгівлі у квітні 2020 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року зменшився на 14,9%, із попереднім місяцем – на 23,0% [1].

Цільова настанова із забезпечення ефективності функціонування та розвитку торговельного підприємства за сучасних складних економічних умов актуалізує проблематику планування його діяльності. Реалізація господарських рішень з урахуванням цілей та можливостей підприємства щодо збільшення продажів і посилення конкурентних позицій зумовлює узгодженість його бізнес-процесів і раціональність розподілу ресурсів, а також зменшує негативний вплив дисбалансу ринкової кон'юнктури на результати його діяльності. Формування сукупності планів і визначення планових показників діяльності здійснюються за певної системи планування, стан якої зумовлює характер розвитку підприємства. Розробка планів на основі забезпечення їх єдності, гнучкості, безперервності, точності та обов'язковості застосування на всіх рівнях управління знижує ризики планування та створює передумови для розвитку торговельного підприємства. Це зумовлює актуальність дослідження

сутнісних характеристик та обґрунтування методичних засад оцінювання системи планування діяльності на торговельному підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових публікацій свідчить про багатоаспектність проблематики планування на підприємстві та значні напрацювання дослідників у галузі теоретичних та практичних засад організації планової діяльності на підприємстві, зокрема щодо технологій стратегічного планування [Error! Reference source not found.], обґрунтування бюджетів, впровадження інструментів планування ресурсів [3; 4] із використанням інтернет-технологій [5; 6] для підприємств різного масштабу діяльності [6]. Підтримуючи розробки науковців щодо організації планової діяльності на підприємстві за різними її аспектами [2–6], відзначимо недостатнє висвітлення питання щодо системи планування на підприємстві, зокрема її оцінювання. Досліджуючи систему планування на підприємстві, автори здебільшого приділяють увагу її сутнісним характеристикам і зв'язкам між ключовими елементами [7–10]. Проте методичні засади оцінювання цієї системи залишаються без докладного розгляду, що зумовлює актуальність досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є обґрунтування методичного підходу до оцінювання системи планування на торговельному підприємстві. Для реалізації цієї мети визначено сутнісні характеристики й елементний склад системи планування діяльності підприємства, запропоновано методичний підхід до оцінювання системи планування на торговельному підприємстві, який базується на розрахунку коефіцієнта результативності, сформованого на основі показників рангової кореляції Спірмена та Кендала.

Виклад основного матеріалу дослідження. Планування в науковій літературі розглядається в загальнотеоретичному та науково-практичному аспектах. У загальнотеоретичному аспекті планування є основою економічної свободи підприємства, яке функціонує в умовах вільного обміну між усіма учасниками ринку; у науково-практичному – це одна з функцій управління, специфічна діяльність, складний процес на підприємстві. У результаті критичного аналізу існуючих трактувань [7–10] планування визначено як багатостадійний процес, який включає етапи розробки, виконання й контролю результатів прогнозування, перспективного, поточного та оперативного планування, реалізується за певної системи, яка, відповідно до авторського підходу, представлена сукупністю таких елементів: суб'єкт, об'єкт, інструменти планування.

Планування є цілеорієнтованою системою [9, с. 129; 10, с. 142], функціонування якої можна оцінити за критеріями ефективності та результативності, що є загальними для оцінювання систем і процесів [11, с. 43]. Відповідно до ДСТУ ISO 9000:2015 (п. 3.7.10, 3.7.11) ефективність визначається як співвідношення між досягнутим результатом та використаними ресурсами, результативність є ступенем реалізації запланованих робіт і досягнення запланованих результатів. Оскільки планування зазвичай завершується формуванням системи планів, вважаємо, що застосування відносно них критерію ефективності не дає повного уявлення про результат планування. Більш точно результат планування можна визначити через якість планів, тобто показником якості, обчисленим за результатами сумування одиничних показників системності, достовірності, повноти, коректності, своєчасності планів, розрахованих у балах. У такому разі доцільно замінити показник ефективності на показник цінності системи планів, що визначений як відношення показника якості планів до витрат (трудових, матеріальних) на одержання цієї сукупності планів. Результативність системи планування визначатиметься ступенем реалізації планів і досягненням планових показників діяльності підприємства.

Незважаючи на однозначність висновків щодо виконання плану на підставі порівняння його фактичної та встановленої величин, використання показника результативності без урахування динамічної ефективності [12] складне. Оцінювання здійснюється також на основі аналізу ступеня досягнення планових показників за всіма напрямками і видами діяльності, що ускладнює однозначний висновок про її результативність. Ураховуючи це, для оцінювання результативності системи планування на торговельному підприємстві запропоновано методичний підхід, який базується на розрахунку коефіцієнта результативності, сформованого на основі показників рангової кореляції Спірмена та Кендала. Спираючись на розробки, наведені в працях щодо розрахунку рангової кореляції за відхиленнями (Спірмена) та інверсіями (Кендала) [12; 13], формування збалансованої системи показників діяльності в інтегрованих структурах [14], використання моделей динамічної ефективності в управлінні економічними системами [12], та враховуючи склад показників діяльності торговельного підприємства [15], розроблено науково-методичний підхід до оцінювання результативності системи планування діяльності на торговельному підприємстві, який передбачає такі етапи.

1. Визначити мету оцінювання.

Метою оцінювання є визначення результативності системи планування торговельного підприємства за певний період часу.

2. Обґрунтувати показники для оцінювання результативності системи планування.

Для оцінювання результативності системи планування на рівні торговельного підприємства рекомендовано використати показники динаміки економічної доданої вартості, валового прибутку, товарообороту, витрат операційної діяльності, інноваційних ресурсів. Для оцінювання результативності планування на рівні бізнес-одиниці у складі торговельного підприємства – урахувати показники динаміки прибутку від операційної діяльності, товарообороту, витрат операційної діяльності та витрат на оплату праці працівників підрозділу. Зазначені показники рекомендовано з урахуванням проєкції (навчання й розвитку, внутрішні бізнес-процеси, клієнтська, фінансова) за стратегічною картою збалансованої системи показників.

3. Установити ранги результативності показників.

Залежно від складу показників та цільових настанов діяльності торговельного підприємства визначити еталонний та фактичний ранги результативності показників. Еталонний ранг за плановими показниками діяльності на рівні торговельного підприємства такий: темп зростання економічної доданої вартості – ранг 1, темп зростання валового прибутку – ранг 2, темп зростання товарообороту – ранг 3, темп зростання витрат операційної діяльності – ранг 4, темп росту інноваційних ресурсів – ранг 5. Еталонний ранг за плановими показниками діяльності на рівні бізнес-одиниці у складі торговельного підприємства такий: темп зростання прибутку від операційної діяльності – ранг 1, темп зростання товарообороту – ранг 2, темп зростання витрат операційної діяльності – ранг 3, темп зростання витрат на оплату праці працівників підрозділу – ранг 4.

4. Розрахувати коефіцієнти рангової кореляції.

Розрахувати коефіцієнт рангової кореляції за відхиленнями (Спірмена) за формулою:

$$K_{\text{відх}} = 1 - 6 \times \frac{\sum d_i^2}{n \times (n^2 - 1)}, \quad (1)$$

де $K_{\text{відх}}$ – рангова кореляція за відхиленнями, коефіцієнт;

n – кількість значень змінних;

$\sum d_i^2$ – сума квадратів різниці рангів.

Розрахувати коефіцієнт рангової кореляції за інверсіями (Кендала) за формулою:

$$K_{inv} = \frac{4R}{n \times (n-1)} - 1, \quad (2)$$

де K_{inv} – рангова кореляція за інверсіями, коефіцієнт;

n – кількість значень змінних;

R – сума рангів.

Абсолютні значення коефіцієнтів Спірмена та Кендала перебувають в інтервалі $[-1; 1]$.

5. Визначити результативність системи планування.

Загальну оцінку результативності системи планування розраховують за формулою:

$$K_p = \frac{(1 + K_{idx}) \times (1 + K_{inv})}{4}, \quad (3)$$

де K_p – результативність системи планування, коефіцієнт.

6. Зробити висновок щодо результативності системи планування діяльності на торговельному підприємстві.

Коефіцієнт результативності перебуває в інтервалі $[0; 1]$. Чим більше цей коефіцієнт наближений до 1,0, тим більшою є результативність планування діяльності на торговельному підприємстві.

Висновки. У ході проведеного дослідження визначено сутнісні характеристики та елементний склад системи планування діяльності підприємства. Планування визначено як багатостадійний процес, який включає етапи розробки, виконання й контролю результатів прогнозування, перспективного, поточного та оперативного планування, реалізується за певної системи, яка, відповідно до авторського підходу, представлена сукупністю таких елементів: суб'єкт, об'єкт, інструменти планування. Запропоновано методичний підхід до оцінювання системи планування на торговельному підприємстві, який базується на розрахунку коефіцієнта результативності, сформованого на основі показників рангової кореляції Спірмена та Кендала. Для визначення результативності наведено показники, які відображають діяльність торговельного підприємства за перспективами стратегічної карти збалансованої системи показників, а саме проєкціями навчання й розвитку, внутрішніх бізнес-процесів, фінансовою, клієнтською. Перспективами подальших досліджень є вдосконалення структури планів

торговельного підприємства з урахуванням етапів його життєвого розвитку.

Список джерел інформації / References

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
State Statistics Service of Ukraine [Derzhavna sluzhba statistiki Ukrayini], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Олексів І. Б. Сучасні аспекти планування діяльності підприємства: основні тенденції та шляхи вдосконалення / І. Б. Олексів // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.8. – С. 217–220.
Oleksiv, I. (2014), “Modern aspects of enterprise activity planning: main tendencies and ways of improvement” [“Suchasni aspekti planuvannya diyalnosti pidpriemstva: osnovni tendentsiyi ta shlyahi vdoskonalennya”], *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, No. 24.8, pp. 217–220.
3. Muscatello, R. Joseph, Small, H.M., Chen, J.I. (2003), “Implementing enterprise resource planning (ERP) systems in small and midsize manufacturing firms”, *International Journal of Operations & Production Management*, Vol. 23, No. 8, pp. 850–871.
4. Suhaimi, N.S.A., Nawawi, A., Salin, A.S.A.P. (2016), “Impact of Enterprise Resource Planning on Management Control System and Accountants’ Role”, *International Journal of Economics and Management*, Vol. 10, No. 1, pp. 93–108.
5. Lee, H.-Y., Wang, N.-J. (2019), “Cloud-based enterprise resource planning with elastic model–view–controller architecture for Internet realization”, *Computer Standards & Interfaces*, No. 64, pp. 11–23.
6. Usman, M.Z.U., Ahmad, M.N., Zakariya, N. H. (2016), “Factors Influencing Cloud Enterprise Resource Planning Adoption in SMEs”, *Information Science and Applications*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, pp. 235-245.
7. Воскресенська О. Є. Розширення інструментарію стратегічного планування / О. Є. Воскресенська, О. А. Савчук // Економічні інновації : зб. наук. пр. – Одеса : ІПРЕД НАН України, 2011. – Вип. 45. – С. 55–60.
Voskresenska, O., Savchuk, O. (2011), “Expansion of strategic planning tools”, *Economic innovations* [“Rozshirennya instrumentariyu strategichnogo planuvannya”], *Ekonomichni innovatsiyi*, IPREED NAS of Ukraine, Odessa, No. 45, pp. 55-60.
8. Гонта О. І. Фінансове планування на підприємствах реального сектору економіки / О. І. Гонта, О. М. Кальченко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2017. – № 4 (12). – С. 128–133.
Gonta, O., Kalchenko, O. (2017), “Financial planning of enterprises of the real sector of the economy” [“Finansove planuvannya na pidpriyemstvakh realnoho sektoru ekonomiky”], *Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnya*, *Problems and prospects of economics and management*, No. 4(12), pp. 128-133.
9. Гончар О. І. Внутрішньофірмове планування на виробничому підприємстві / О. І. Гончар, І. В. Білик // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. – № 2 (3). – С. 39–41.

Gonchar, O., Biluk, I. (2013), "In-house planning at a manufacturing enterprise" ["Vnutrishnofirmove planuvannya na vyrobnychomu pidpryyemstvi"], *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences*, No. 2(3), pp. 39-41.

10. Коваленко О. В. Система планування на підприємстві / О. В. Коваленко, К. В. Ташева // Вісник Дніпропетровського університету. Економіка. – 2014. – Т. 22, Вип. 8. – С. 141–147.

Kovalenko, O., Tasheva, K. (2014), "System of planning at the enterprise" ["Systema planuvannya na pidpryyemstvi"], *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Ekonomika*, *Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Economics*, No. 22(8), pp. 141-147.

11. Касьян Л. Е. Взаємозв'язок ефективності та результативності в управлінні підприємствами / Л. Е. Касьян // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 3 (1). – С. 42–45.

Kasyan, L. (2015), "Relationship between efficiency and effectiveness in enterprise management" ["Vzayemozvyazok efektyvnosti ta rezultatyvnosti v upravlinni pidpryyemstvamy"], *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences*, No. 3(1), pp. 42-45.

12. Федулова С. О. Теоретичні основи оцінки динамічної ефективності регіональних соціально-економічних систем / С. О. Федулова // Бізнес Інформ. – 2017. – № 5. – С. 56–62.

Fedulova, S. (2017), "Theoretical bases of estimation of dynamic efficiency of regional social and economic systems" ["Teoretychni osnovy otsinky dynamichnoyi efektyvnosti rehionalnykh sotsialno-ekonomichnykh system"], *Biznes Inform*, *Business Inform*, No. 5, pp. 56-62.

13. Лисецький Ю. М. Технології аналізу даних при побудові технології аналізу економічних систем / Ю. М. Лисецький // Математичне моделювання в економіці. – 2018. – № 3 (12). – С. 114–119.

Lysetsky, Yu. (2018), "Technologies of data analysis in the construction of technology analysis of economic systems" ["Tekhnolohiyi analizu danykh pry pobudovi tekhnolohiyi analizu ekonomichnykh system"], *Matematychni modelyuvannya v ekonomitsi*, *Mathematical modeling in economics*, No. 3(12), pp. 114-119.

14. Пилипенко А. А. Збалансована система показників у системі стратегічного управління розвитком інтегрованих структур бізнесу / А. А. Пилипенко // Проблеми економіки. – 2010. – № 2. – С. 47–55.

Pilipenko, A. (2010), "Balanced system of indicators in the system of strategic management of integrated business structures" ["Zbalansovana systema pokaznykiv u systemi stratehichnoho upravlinnya rozvytkom intehrovanykh struktur biznesu"], *Problemy ekonomiky*, *Problems of economy*, No. 2, pp. 47-55.

15. Сагалакова Н. О. Система показників-індикаторів економічної діагностики діяльності торговельного підприємства / Н. О. Сагалакова // Вісник Хмельницького національного університету 2010. – № 2, т. 2. – С. 19–24.

Sagalakova, N. (2010), "System of indicators-indicators of economic diagnostics of activity of trade enterprise" ["Systema pokaznykiv-indyikatoriv ekonomichnoyi diahnostryky diyalnosti torhovelnoho pidpryyemstva"], *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, *Bulletin of Khmelnytsky National University*, No. 2(2), pp. 19-24.

Круглова Олена Анатоліївна, канд. екон. наук, проф., кафедра економіки та управління, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-94; e-mail: ekruglova767@gmail.com.

Круглова Елена Анатольевна, канд. экон. наук, проф., кафедра економіки и управління, Харьковський державний університет харчування та торгівлі. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-94; e-mail: ekruglova767@gmail.com.

Kruhlova Olena, PhD in Economics, Prof., Department of Economics and Management, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-94; e-mail: ekruglova767@gmail.com.

Козуб Сергій Олександрович, асп., кафедра економіки та управління, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-94; e-mail: Skozub78@ukr.net.

Козуб Сергей Александрович, асп., кафедра економіки и управління, Харьковський державний університет харчування та торгівлі. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-94; e-mail: Skozub78@ukr.net.

Kozub Sergiy, Postgraduate Student, Department of Economics and Management, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska str., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-94; e-mail: Skozub78@ukr.net.

DOI: 10.5281/zenodo.3932757